

KÜRESEL KRİZ, SOSYAL PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ İÇİN BİR FIRSAT OLABİLİR Mİ?

Cemil ERARSLAN* ve Yüksel BAYRAKTAR**

Özet

2007 yılının ortalarında ABD finans piyasalarında yaşanmaya başlayan ve kısa sürede küresel bir hale dönüşen ekonomik kriz, dünya ekonomisinin ciddi bir durgunluğa girmesine yol açmıştır. Küresel ekonomik krizle mücadele etmek için birçok iktisadi tedbir alınmasına rağmen, krizin niteliği ve boyutları önceki krizlerden farklı olduğu için etkileri devam etmektedir. Bu nedenle 2008-2009 Krizi, negatif etkileri açısından kapitalist sistemin yaşadığı en büyük kriz olan *Büyük Buhran* ile karşılaştırılmakta ve küresel krizden çıkılabilmesi için kapitalist sistemin kapsamlı bir reforma tâbi tutulması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Küresel ekonomik kriz, devletin iktisadi yaşamda sosyal politikalar aracılığıyla daha fazla rol alması ve sosyal politikalarda dönüşüm ve standartizasyon sağlanması gerektiği tartışmalarını yeniden gündeme getirmiştir. Bu çerçevede çalışmanın amacı, küresel krizlere karşı sosyal piyasa ekonomisinin alternatif bir çözüm yolu olup olmadığını tartışmaktır. Çalışmanın sonuçları şu şekilde ifade edilebilir: i) Küresel kriz, liberal kapitalizmin eksiklerini ortaya koyması açısından önemlidir. ii) Liberal kapitalizm, sosyal piyasa ekonomisi ile reforme edilebilir. iii) Sosyal piyasa ekonomisini benimseyen ülkeler görece krizden daha az etkilenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Kriz, Sosyal Piyasa Ekonomisi, Refah Devleti, Ordoliberalizm

Global Crisis, Could Be An Opportunity For Transition To Social Market Economy? Abstract

Economic crisis which has been started in the middle of 2007 and in a short while turned into a global phase, caused a world economy to draw into a serious recession. Despite many economic measures have been taken to tackle with global economic crisis, the impact of the crisis continues because of the character and dimensions of this crisis differ from previous crises. Therefore 2008-2009 Crises, is compared to *Great Depression*, which is the biggest crisis that the capitalist system was subjected to, and too much emphasis is put on the necessity of an inclusive reform for capitalist system to overcome the crises. Global economic crisis has reawakened the discussions of government to take more roles in economic life and standardisation through social policies. In this framework the objective of this study is discussing whether there is an alternative way of the social market economy against global crises. The results of this study may be summarized as following: i) Global crisis, is important for revealing the lacks of liberal capitalism ii)

* Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, Kırklareli,
cemilerarslan@hotmail.com

** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, İstanbul,
yuksel_bayraktar@yahoo.com

Liberal capitalism may be reformed with social market economy iii) The countries to be adopted social policy economy are relatively less affected from the crises.

Keywords: Global Crises, Social Market Economy, Welfare State, Ordoliberalism

GİRİŞ

Son yirmi yıl içerisinde kapitalist sistemi benimseyen ülkelerde olduğu gibi, Meksika Krizi (1994), Asya Krizi (1997), Rusya Krizi (1998), Arjantin ve Türkiye (2000, 2001), dramatik ekonomik krizler meydana gelmiştir. Söz konusu krizler, ciddi ekonomik ve sosyal sorunları da beraberinde getirmiştir. 21. yüzyılda kapitalist sisteme atfedilen ilk ciddi ekonomik kriz ise, ABD’de yaşanan 2008-2009 Sub-Prime Mortgage Krizi olmuştur. Bu krizin temelinde, ABD’de finansal kurumların piyasalarda ahlaki tehlikeye (moral hazard) yol açacak biçimde aşırı borçlanması yatmaktadır. Krizin kısa sürede tüm ekonomiye yayılmasında, Amerikan hükümetinin finansal piyasalardaki olumsuz gelişmeler karşısında zamanında regülasyona gitmemesi ve büyük çaplı bütçe açıkları vermesi gibi önemli unsurlar başat rol oynamaktadır. Bununla birlikte krizin sonuçları ulusal sınırları aşmış ve dünya ölçeğinde olumsuz ekonomik ve sosyal sonuçları beraberinde getirmiştir. Krizin birçok olumsuz sonucu olmakla birlikte, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde bu olumsuz sonuçları en fazla hisseden kesimler, toplumun büyük bir bölümünü oluşturan ücretli kesim ile sabit gelirli kesim olmuştur. Çünkü sermaye kesimleri, mevduat garantileri, teşvikler ve yüksek faiz kazançları gibi enstürmanlar yardımıyla kendilerine belli düzeyde koruma sağlamaktadırlar. Ekonomik krizin başlamasıyla birlikte, sermaye kesimi piyasalardan çıkarak fonlarını kolaylıkla ülke dışına taşıyabildiği için krizlerden minimum zararla çıkma yeteneği, ücretli ve sabit gelirlilere göre çok daha fazladır. Ekonomik krizle mücadele etmek için hükümetlerin açıkladığı istikrar paketlerinde ise ücretler düşürülmekte, kamu harcamalarında tasarrufa gidilmekte, vergi oranları artırılmakta, para politikası sıkılaştırılmakta ve kamu yatırım projeleri dondurulmaktadır. Böylece ekonomik krizin net olumsuz etkileri, vergi veren vatandaşların sırtında kalmaktadır (Walton, 2010: 18-19). Dolayısıyla krizler karşısında ücretli kesimin kendini koruma yeteneği, sermaye kesimine göre daha düşük kalmaktadır.

Kapitalist sistemi benimseyen ülkelerde son yıllarda ortaya çıkan finansal krizler, devletin iktisadi yaşamda sosyal politikalar yoluyla daha fazla rol oynaması gereğini ortaya çıkarmış ve kapitalist ekonomilerin istikrarlı biçimde işleyişi için devletin sosyal politikalar aracılığıyla ekonomiye müdahalesini tartışmaya açmıştır. Yaşanılan krizler sosyal politikalarda bir dönüşüm ve standardizasyon sağlanması gerektiği yönünde artan bir fikir birliğini de beraberinde getirmektedir. Bu noktada teorik temelleri 20. Yüzyılın ilk yarısında “*Freiburg Okulu*” tarafından atılan *ordoliberalizm* yaklaşımının *sosyal piyasa ekonomisine* yönelik görüşleri, günümüz

ekonomilerinin yaşadığı sorunlara karşı aydınlatıcı ve farklı bir çözüm yolu sunmaktadır.

Freiburg Okulu'na mensup olan düşünürler arasında Walter Eucken, Hans Grossmann-Doerth, Franz Böhm, Alexander Rustow ve Wilhelm Röpke gibi isimler bulunmaktadır. Bu düşünürler bazı yazarlar tarafından “*Üçüncü Yol (third way)*” olarak da bilinen ordoliberalizmin gelişimine katkı sağlamışlardır (Watrin, 1999: 93). Ordoliberalerler üçüncü bir yol olarak bir taraftan rekabeti teşvik amacıyla liberal ekonomik düzenin yaygınlaştırılmasını savunurken; diğer taraftan devlete toplumun en zayıf üyelerini acımasız rekabetten koruma görevini yüklemişlerdir. Buna göre Ordoliberalerin piyasa ekonomisinden anladığı, serbest piyasa sisteminin önündeki tüm engellerin (devlet müdahalesi, tekeller, ticari ve sınıai kontroller, yüksek vergiler vb...) kaldırılarak özgürce işleminin sağlanması ve devletin tüm vatandaşlara asgari bir geçim düzeyini sağlamasıdır. Söz konusu bakış açısı devlete, kapitalist sistemin meydana getirdiği üretim, gelir ve refah artışının, sosyal kesimler arasında adil dağılımını sağlama görevini yüklemektedir (Lakin, 2009: 10).

Bu bağlamda ordoliberalerin, sosyal piyasa ekonomisini savundukları ve gelişmiş kapitalist ülkelerde İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem ile Petrol Krizi arasında egemen olan Keynesyen refah devleti anlayışının öncülüğünü yaptıkları da ifade edilebilir. Çalışmada ordoliberalizm, sosyal piyasa ekonomisi ve refah devleti kavramları aralarındaki farklılıklar bilinmekle birlikte benzer anlamlarda kullanılmıştır.

Çalışmanın amacı kapitalizmin son yıllarda karşı karşıya kaldığı küresel iktisadi krizlere karşı, sosyal piyasa ekonomisinin alternatif bir çözüm yolu olup olmadığını tartışmaktır. Söz konusu amaç çerçevesinde öncelikle kapitalizmin tarihsel süreç içerisinde oluşturduğu eşitsizliklere değinilecek ve buna tepki olarak doğan ordoliberalizm yaklaşımı tarafından ortaya atılan sosyal piyasa ekonomisi görüşü ele alınacaktır. Daha sonra sosyal piyasa ekonomisinin altın çağı olan Keynesyen dönem ile düşüşe geçtiği Petrol Krizi sonrası dönem üzerinde durulacaktır. Son olarak yaşanmakta olan küresel ekonomik kriz üzerinde durulacak ve sosyal piyasa ekonomisinin çeşitli ülkelerdeki uygulamalarından yola çıkılarak, liberal kapitalist sistemin nasıl bir sosyal piyasa reformuna tâbi tutulması gerektiği değerlendirilecektir.

I. KAPİTALİZMİN OLUŞTURDUĞU EKONOMİK EŞİTSİZLİKLER VE SOSYAL PİYASA EKONOMİSİNİN DOĞUŞU

Merkantilist dönem (1500-1750) boyunca Avrupa'ya akan değerli madenler, eski kıtada önemli bir sermaye birikimine yol açmıştır. Böylece Avrupa'da üretim ve ticaret ile uğraşan burjuva sınıfı, diğer toplumsal sınıflar karşısında çok büyük bir ekonomik güç kazanmıştır. Bu döneme damgasını vuran diğer bir olgu, 18.

yüzyıl boyunca artan icatlar, nüfusun çoğalması, köyden kente yaşanan büyük göç dalgası, ücretlerin düşmesi, işbölümü ve uzmanlaşmanın giderek artması, ulaşımın kolaylaşması gibi faktörlerin hazırladığı sanayi devrimidir. Sanayi devriminin, üretim ve verimlilikte meydana getirdiği artış, iktisadi üretim yapısında köklü bir değişim meydana getirmiş ve örgütlü işgücüne dayanan sanayi kapitalizmi ortaya çıkmıştır. Ancak bu durum yüksek kârlılık için verilen acımasız rekabeti, çok ucuza ve kötü koşullarda çalışan bir işçi sınıfını, sömürgeciliğin yaygınlaşması gibi olumsuz sonuçları beraberinde getirmiştir. Kapitalizmin oluşturduğu söz konusu eşitsizlikler ve problemler ise, sanayileşmiş kapitalist ülkelerde 19. yüzyıldan itibaren iç savaş, halk ayaklanmaları, kitlesel isyanlar, devrimler ve anayasal hareketler gibi toplumsal reaksiyonların başlıca sebebi olmuştur (Çetin, 2002: 88-89).

Kapitalist bir toplumda eşitsizliğin detaylarını açıklayan ilk düşünür ise, Fransız Aydınlanmacısı J. J. Rousseau'dur. Rousseau'ya göre insani eşitsizlik ve ekonomik eşitsizlik olmak üzere iki tür eşitsizlik vardır. İnsani eşitsizlik görüşüne göre, insan doğduğu anda diğer insanlardan zeka, güzellik, renk, cinsiyet gibi fiziki özellikleriyle ayrılmaktadır. Ekonomik eşitsizlik ise, toplumların yapısından, üretim yönteminden, uygulanan siyasi ve ekonomik sistemlerden kaynaklanan eşitsizliklerdir. Rousseau, ekonomik eşitsizliklerin birinci tür eşitsizliklerden çok daha önemli olduğunu savunmaktadır. Çünkü Rousseau, birinci tür eşitsizliğin Tanrı vergisi olduğunu ve düzeltilmesinin imkansız olduğunu; ancak ekonomik eşitsizliklerin ise insan eliyle oluşturulan eşitsizlikler olduğundan düzeltilme imkanının bulunduğunu belirtmiştir. Rousseau'ya göre ekonomik eşitsizliğin kaynakları ise, toprağın ve emeğin bölünmesi ile kibirlilik nedeniyle hayırseverliğin ve erdemliliğin azalmasıdır. Bu bağlamda Rousseau, kapitalizmin aristokrasinin yerini alarak, toprak ve emek yapısını bozduğunu, insanlar arasında yardımseverlik duygularını azalttığını, insanları daha fazla servet biriktirme yarışına soktuğunu ve böylece ekonomik eşitsizliklerin yaygınlaştığını öne sürmektedir (Dedecca, 2011: 2-3).

Kapitalizm'e yönelik en ciddi eleştiriler ise, Marx (1867)'dan gelmiştir. Marx'a göre kapitalist sistem sermayenin tekelleşmesine, emeğin sermaye tarafından sömürülmesine ve sermaye karşısında korunmasız bırakılmasına ve çalışan sınıfların derin bir yoksulluğa mahkum edilmesine yol açmıştır. Dolayısıyla Marx'a göre işgücünü mekanik bir üretim faktörü olarak ele alan kapitalizm, hiçbir insani yöne sahip değildir ve toplumsal sınıflar arasında eşitsizliği artırmaktan başka bir işe yaramaz (Dedecca, 2011: 5-7).

Marksist literatüre göre kapitalizmin varlığını devam ettirebilmesi, işçi sınıfının sömürülmesine bağlıdır. Bu bağlamda Marksistler, kapitalistin ücretleri düşürmek, fazla çalıştırmak, sosyal güvenceden mahrum bırakmak gibi yollarla işçilerin haklarını gasp ettiğini ve artık değere el koyduğunu ileri sürmektedirler. Dolayısıyla Marksistler'e göre, emek sömürsüne dayanan kapitalist üretim tarzını

benimsemiş ülkelerde, işçi sınıfı temsil kabiliyetine sahip olamayacağından demokrasiden bahsetmek de mümkün değildir (Iversen, 2006: 603).

Sidney ve Beatrice Webb (1921)'e göre ise kapitalizm, toplumsal sınıflar arasındaki adaletsizlikleri ve çatışmaları artırmaktadır. Çünkü kapitalist sistemde bireylerin özel mülkiyetlerini servet yoluyla gelecek kuşaklara aktarabilmesi, sermaye birikiminin belirli ellerde toplanmasına yol açmaktadır. Bu da toplumda bireyler, gruplar ve sınıflar arasındaki eşitsizliklerin geçici değil kalıcı ve yapısal bir unsur olduğunu göstermektedir (Dedecca, 2011: 10-11).

Kapitalizme yöneltilen ve yukarıda açıklanmaya çalışılan sistematik eleştiriler, 20. yüzyılda kapitalist sistemin reforme edilmesini isteyen yeni fikirlerin ortaya atılmasına yol açmıştır. Söz konusu fikirlerden birisi de, "ordoliberalizm" ve buna dayalı olarak ileri sürülen "*sosyal piyasa ekonomisi*" görüşüdür. Diğer bir ifadeyle, gerek Rousseau'ya göre insan eliyle oluşturulan ekonomik eşitsizliklerin ortadan kaldırılabileceği, gerekse Marx'a göre emeğin kapitalistler tarafından sömürüldüğü ve toplumsal sınıflar arasındaki uçurumun giderek arttığı eleştirisine cevaben *sosyal piyasa ekonomisi* bir üçüncü yol arayışı olarak gündeme gelmiştir.

Avrupa'nın öncü liberal düşünürleri (Adam Smith, John Stuart Mill, Immanuel Kant, Friedrich Schiller ve Wilhelm von Humboldt), çok geniş kitleleri etkilemiş ve mutlakiyet dogmatizminin terk edilerek dizginsiz bir laissez-faire kapitalizminin kurulmasına öncülük etmişlerdir. Liberal ideolojiden oldukça etkilenen, fakat bir taraftan da liberalizmi sorgulayan Freiburg Okulu'na mensup Walter Eucken, Hans Grossmann-Doerth, Franz Böhm, Alexander Rustow ve Wilhelm Röpke ise, bugün kimilerince "*Üçüncü Yol*" olarak da bilinen Ordoliberalizm'i kurmuşlardır. Ordoliballerin özgür bir toplumda politik, ekonomik ve sosyal ilişkilerin yasal kurallar içerisinde nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin yapmış oldukları tartışmalar, onları sosyal piyasa ekonomisi kavramına ulaştırmıştır. Sosyal piyasa ekonomisi terimini (Armack 1989: 82) ilk kullanan ise, 1946 yılında *Alfred Müller-Armack*'dir. Sosyal piyasanın yaygın bir kavram olarak kullanılmasını sağlayan, 1970'li yıllarda Politik Çalışmalar Merkezi (CPS-Centre for Policy Studies)'nde serbest piyasa yanlısı görüşleri ile tanınan *Sir Joseph Keith*'dir. İngiltere'de sosyal piyasanın erdemlerini ve sosyal demokratik modelin uygulanabilirliğini ilk tartışan ise, *David Owen* (1981, 1984, 1986)'dir. Owen'ın açtığı yolda ilerleyen Jenkins (1991), Rodgers (2000), De Mont (1984), Crewe ve King (1995), Dutton (2004), Heffernan (2001), Fielding (2003), Beech (2006), Beech ve Hickson (2007) ise, yaptıkları çalışmalar ile sosyal piyasa düşüncesinin evrimine ciddi katkılar sağlamışlardır. Örneğin Jenkins ve Rodgers, Owen'ın yeni işgücü (new labor) görüşünü geliştirmiş, De Mont, Owen'ın sosyal piyasa vizyonunun destekleyen teorik kanıtlar bulmuşlar, Dutton, Owen'ın sosyal piyasa analizine liberal bir bakış açısı kazandırmış, Heffernan, Fielding, Beech ve Hickson da yeni işgücü düşüncesi üzerine Owen'ın etkilerini karşılaştırmalı olarak analiz etmişlerdir (Lakin, 2009: 3-11).

Sosyal piyasa ekonomisi, toplumsal gruplar arasında bir denge gözeten serbest ekonomik düzen olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre sosyal piyasa teorisi, kolektivizmi ve laissez-faire kapitalizmini reddetmekte ve bu iki sistem arasında bir dengenin sağlanması gerektiğini ileri sürmektedir. Sosyal piyasa ekonomisi yanlıları, özgür bir toplumda serbestçe işleyen pazar ekonomisinin mutlak bir zorunluluk olduğunu; ancak piyasanın acımasız rekabetiyle baş edemeyen ve işlerini, gelirlerini, servetlerini kaybedenlerin de kendi kaderlerine terk edilmesinin yanlışlığını vurgulamaktadırlar. Onlara göre devletin görevi, piyasa ekonomisinin işleyişine müdahale etmeden, kapitalist ekonominin yoksullaştırdığı geniş kitleleri sosyal transferler yoluyla korumaktır. Ordoliberaler'e göre sosyal piyasa ekonomisinin dört temel ilkeye sahip olması gerekir (Lakin, 2009: 6-11):

- **Bireysellik İlkesi:** Bireysellik ilkesi, kişisel özgürlükleri garanti eden liberal bir piyasa ekonomisinin bulunmasını ifade etmektedir. Böylece üretim ve tüketim kararları, piyasa içerisinde fiyatlara bağlı olarak özgürce verilebilir. Bu da beraberinde üreticiler arasındaki rekabetin artmasını, sermaye birikiminin yükselmesini, ürünlerin kalitesinin gelişmesini ve fiyatların düşmesini sağlar.

- **Aşırılıkların Kaldırılması İlkesi:** Özgürce işleyen serbest piyasa sisteminin aşırılıklarının önlenmesi gerekir. Çünkü zaman içerisinde piyasa rekabetine dayanamayan üreticilerin piyasayı terk etmesi ile birlikte, rekabet yapısı bozulur ve bazı firmalar tekel durumuna gelebilir. Bu durumda devletin piyasa sisteminde oluşan aşırılıkları kaldırmak ve rekabeti yeniden tesis etmek için piyasa sistemine müdahale etmesi gerekir.

- **Para Arzının Sıkı Denetimi ve Sosyal Pazara Bağlılık İlkesi:** Sağlıklı yatırım kararları etkin bir fiyat mekanizmasının olmasına bağlıdır. Fiyat istikrarı ise, ancak para arzının sıkılaştırılması ile mümkün olabilir. Tüm toplumsal kesimlerin pazardan hak ettikleri payı alabilmeleri için, devlet sıkı para politikası izlemek suretiyle enflasyonist eğilimleri önlemelidir.

- **Toplumsal Dayanışma ve Sosyal Güvenlik İlkesi:** Bu ilkeye göre toplum bir bütündür ve toplumsal yaşamın sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için, korunmaya muhtaç kimseler (işsizler, yaşlılar, öğrenciler, çocuklar ve kadınlar) devlet tarafından sosyal güvenceye kavuşturulmalıdır.

Ordoliberalerin savunduğu yukarıdaki ilkeler, 2. Dünya Savaşı sonrasında Keynesyen refah devleti politikalarının benimsenmesi ile uygulama alanı bulmuştur. Diğer bir ifadeyle ordoliberalerin sosyal piyasa ekonomisi görüşü, Keynesyen dönemde teori safhasından politika aşamasına geçmiştir. Buna göre İkinci Dünya Savaşı'nın bitişi ile Petrol Krizi'nin yaşandığı 1970'li yıllara kadar uygulanan Keynesyen görüşlerin etkisi ile devletin ekonomideki yeri giderek artmıştır. Böylece en liberal ülkelerde bile, devletin sosyal ve ekonomik bazı amaçlara ulaşmak için iktisat politikaları yoluyla bir takım önlemler alması normal karşılanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla ordoliberalerin savunduğu sosyal piyasa

ekonomisinin, Keynesyen refah devleti anlayışının yerleşiklik kazanmasıyla yaygınlaştığı ileri sürülebilir. Bu anlamda refah devleti politikaları, sosyal piyasa ekonomisinin önemli bir ayağını oluşturmaktadır.

İzleyen kısımda sosyal piyasa ekonomisinin yükselişe geçtiği Keynesyen dönem ile düşüşe geçtiği Keynes sonrası dönem hakkında kronolojik bir sıralamayla ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Böylece sosyal piyasa ekonomisinin fiilen benimsendiği dönem ile tekrardan piyasa güçlerinin egemen olduğu dönem arasındaki farklıların görülmesi ve bu sayede günümüzde yaşanan küresel ekonomik kriz sonrasında yeniden sosyal piyasa ekonomisine dönülüp dönülemeyeceği tartışmasına ışık tutulması hedeflenmiştir.

II. SOSYAL PİYASA EKONOMİSİNİN ALTIN ÇAĞI: KEYNESYEN DÖNEM (1945-1975)

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde gelişmiş batı ülkelerinde hakim olan anlayış, kapitalizmin mal ve hizmet piyasaları bağlamında ortaya çıkardığı artığın, sosyal politikalar yoluyla doğrudan ve dolaylı olarak yeniden dağıtım ile ilgilidir. Bu da özellikle ücretli emeğin yaygınlaştırılması ve kamusal regülasyonların yeniden organizasyonu ile mümkün olmuştur. Bu durum Castel (2009) tarafından “*eşitsizliğin regüle edilmiş yönetimi (regulated management of inequality)*” olarak tanımlanmıştır. Diğer bir ifadeyle savaş sonrası dönemde Keynesyen iktisadın etkisi ile devletin üretim ve dağıtım süreçlerinde oynadığı rolün giderek artması, kapitalizm yeni bir aşamaya ulaşmasına yol açmıştır. Ancak gelinen noktada servetin birikim ve dağıtım süreçleri daha da kompleks bir hal almıştır. Şöyle ki klasik liberal dönemde diğer tüm büyüklükler gibi, servetin oluşumu ve bölüştürülmesi piyasa koşullarına bırakılmıştı. Buna karşılık savaş sonrası dönemde devlet, sosyal adaleti sağlamak için toplu iş sözleşmelerinin yapılması, sözleşme dönemlerinin belirlenmesi, ücret seviyelerinin saptanması gibi birçok alanda piyasaya müdahale etmiştir. Söz konusu sürecin ortaya çıkardığı iki etki üzerinde durulabilir. Birincisi makro ekonomik bağlamda üretim ile istihdamın artması ve toplu sözleşmeler ile emek ilişkilerinin daha rasyonel ve öngörülebilir bir hale gelmesidir. İkincisi ise aktif maliye politikalarının kullanımı ile sağlanan finansman sayesinde, sosyal politikaların daha etkin bir konuma ulaşmasıdır. Şöyle ki devletin kamu iktisadi teşebbüsleri yoluyla üretim süreçlerine dahil olmasıyla birlikte yükselen büyüme oranları, kamu gelirlerinin artmasını da beraberinde getirmiştir. Devlet, artan kamu gelirlerinden altyapı yatırımlarına ve sosyal politikalara daha fazla pay ayırmaya başlamıştır. Bu durum ise, gelişmiş ülkelerde İkinci Dünya Savaşı -Petrol Krizi arasındaki dönemde istikrarlı bir büyüme yaşanmasını ve gelir dağılımının görece düzelmesini sağlamıştır (Dedecca, 2011: 17-18).

Devleti kapitalist üretime sokarak, ortodoks iktisadı krizden kurtaran Keynes, Klasik iktisatçıların savunduğu liberal ekonominin toplumda eşitsizlikleri artırdığını ileri sürmüştür. Keynes'e göre ücretler, arz ve talep koşullarına terk edilemeyecek kadar önemli bir faktördür. Çünkü ücretler, çalışan sınıfların yaşamlarını devam ettirebilmelerinin tek kaynağıdır. Durgunluk dönemlerinde artan işsizlik oranları nedeniyle, emekçiler işlerini kaybetmemek veya yeni iş bulabilmek için ücretlerinin düşürülmesine razı olmaktadır. Bu da işçi sınıfının reel gelirlerinin azalmasına yol açarak, toplumda emek ve sermaye sahipleri arasındaki eşitsizlikleri daha da arttırmaktadır. Üstelik Keynes'e göre emek piyasasında belirlenen ücretler de, Klasiklerin söylediği gibi reel ücretler değil, nominal ücretlerdir. Bu da ekonominin durgunluğa girdiği dönemlerde çalışan kesimin satın alma gücündeki azalmanın, reel ücretlerin dikkate alınması durumunda çok daha fazla olacağı anlamına gelmektedir (Dedecca, 2011: 8-14).

Keynes'in kapitalizmin ve laissez faire liberalizminin eşitsizliklerine karşı savunduğu refah devleti kavramının fikir babası ise, Karl Polanyi'dir. Polanyi, modern ekonomiyi fiktif bir emtia olduğunu ileri sürdüğü "*emek gücü (labor power)*" ile tanımlar. Çünkü Polanyi'ye göre, kapitalist ekonomilerde alım satıma konu olan unsur görünürde mal ve hizmetlerdir. Ancak gerçekte, emek gücüdür. Polanyi, emek gücünü taşıdığı sosyo-ekonomik nitelikler nedeniyle piyasa koşullarına bırakılamayacak kadar değerli bir üretim faktörü olarak görmektedir. Dolayısıyla Polanyi, emek gücünün taşıdığı özel koşullar gereğince, devletin iş sözleşmelerine çalışanlar lehine müdahale etmesini savunmaktadır. Polanyi söz konusu müdahalenin, aynı zamanda refah devletinin de bir gereği olduğunu öne sürmektedir. Şöyle ki emek gücü piyasa sistemine bağlı olmakla birlikte, içinde birçok sosyal riskte barındırmaktadır. Sözelimi kitlesel işsizliğin yaygınlaşması, beraberinde sosyal patlamayı doğurabilir. Refah devletinin rasyonallitesi, devletin emek piyasasına müdahalesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle refah devleti uygulamalarında asıl amaç, toplumsal alanı kontrol altına almaktır (Loşonc, 2006: 409).

Refah devleti kavramının özünde "*sosyal vatandaşlık (social citizenship)*" düşüncesi yatmaktadır. Sosyal vatandaşlık düşüncesine göre, devletin vatandaşlarını serbest piyasa ekonomisinin belirsizliklerinden koruyacak düzenlemeler yapması gerekir. Buna göre devletin üstlenmesi gereken temel sosyal fonksiyonlar, çalışanlara asgari ücret garantisi sağlamak; hastalık, kaza ve işsizlik gibi nedenlerle iş gücü kaybına uğrayanlara yönelik belirli bir ödeme yapmak; sosyal statülerine bakılmaksızın her vatandaşa refah tabanlı hizmetlere eşit derecede katılım hakkı vermek şeklinde sıralanabilir (Loşonc, 2006: 407-408). Devletin söz konusu fonksiyonları etkin bir şekilde yerine getirmesi durumunda, vatandaşların piyasa ekonomisine olan bağımlılıkları da azalmış olacaktır.

Keynesyen refah devletinin altın çağlarında (1945-1975) bile, kapitalist ekonomilerde devlet müdahalesine ilişkin homojen bir uygulama ile

karşılaşmamıştır. Diğer bir ifadeyle Keynesyen karma ekonomi modelinin ve refah devleti anlayışının, dünyada pür bir uygulamasını bulmak imkansızdır. Buna göre refah devletinin pratiğine yönelik olarak bir sınıflandırma yapıldığında liberal, muhafazakar ve sosyal demokrat refah devleti rejimlerinin olduğu görülecektir. Fakat burada önemli olan nokta, refah devletinin farklı uygulamalarının bulunmasından ziyade, İkinci Dünya Savaşı sonrası kapitalist dünyada devletin ekonomide oynadığı rolün giderek artmasıdır. Böylece 1960 ile 1988 yılları arasında OECD ülkelerinde, kamu harcamalarının gayri safi yurt içi hasıla içindeki payı % 27'den % 42'ye ve toplam istihdam içinde kamu kesiminin payı da % 11'den % 18'e yükselmiştir. Bu dönem içerisinde kamu harcamalarının fonksiyonel dağılımında da önemli bir değişiklik gözlenmiştir. Sosyal refah devleti anlayışının bir gereği olarak, kamu harcamaları içerisinde sağlık harcamalarının, işsizlik ödemelerinin ve transferlerin payı hızla artmıştır (Lošonc, 2006: 409-410).

Keynesyen politikaların egemen olduğu dönemlerde, kamu harcamaları ve sosyal harcamalardaki artışların, kamu gelirlerini aynı oranda yükselterek finanse edilmemiş olması, geniş bütçe açıklarını beraberinde getirmiştir. Buna bir de 1973 yılında petrol fiyatlarının OPEC tarafından artırılması eklenince, dünya ekonomisi stagflasyon krizi ile sarsılmıştır. Böylece küresel ölçekte ülke ekonomileri bir taraftan iktisadi büyümenin durması nedeniyle resesyona girerken, diğer taraftan da üretim maliyetlerindeki artışlardan dolayı yüksek enflasyon oranları ile karşı karşıya kalmışlardır. 1970'li yıllarda yaşanan söz konusu küresel ekonomik kriz, refah devleti politikalarının ve dolayısıyla sosyal piyasa ekonomisinin sorgulanmasına yol açmıştır. Zira ekonomik kriz nedeniyle devletler, başta sosyal ve transfer harcamaları olmak üzere kamu harcamalarında tasarrufa gitmek durumunda kalmışlardır. Bu durum ise, ekonomide devlet müdahalesinin azaltılmasını isteyen liberal iktisadi geleneğin (Monetarizm, Arz Yanlı İktisat ve Yeni Klasik Okul) görüşlerinin giderek güçlenmesini sağlamıştır. 1970'li yıllarda yaşanan küresel kriz, ekonomide devlet müdahalesinin azaltılması ve devletin iktisadi/sosyal yaşama daha az müdahale edecek biçimde küçültülmesi yönündeki görüşlerin ağırlık kazanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla 1970'li yıllar boyunca sosyal piyasa ekonomisi ve refah devleti anlayışında gerileme meydana gelmiştir. Bu durumun nedenlerine izleyen bölümde değinilecektir.

III. PETROL KRİZİ VE SOSYAL PİYASA EKONOMİSİNİN DÜŞÜŞÜ

1960'lı yılların sonlarına doğru ücretlendirilmiş toplum temeline dayanan ve devletin ekonomiyi düzenlediği refah devleti modelinde bazı problemler yaşanmaya başlamıştır. Aslında söz konusu problemlerin büyük çoğunluğu, politikanın doğasından kaynaklanmaktadır. Devletçi politikaların desteği ile güçlenen işçi sendikaları, ücretlerin belirlendiği toplu görüşmelerde genel çalışma koşulları ve işçilerin ortak hakları gibi konularda firmalar karşısında oldukça

avantajlı hale gelmişlerdir. Ücret düzeyindeki artışlar, firmaların üretim maliyetlerinin giderek yükselmesine neden olmuştur. Bu durumda 1968’de işçi sendikalarının üretim sürecinin yönetimine dahil olmak istemesi eklenince, firmalar ile sendikalar arasındaki gerilim daha da artmıştır. Sendikalar, emeğin üretimin zorunlu bir unsuru olduğunu dikkate alarak ve grev tehdidini kullanarak, işçilerin hangi malların ne kadar ve hangi yöntemle üretileceği kararlarına da katılma hakları olduğunu savunmaya başlamışlardır. Bu ise işçilerin dolaylı yoldan da olsa yatırım ve teknolojik modernizasyon kararlarına da etki edebileceği anlamına gelmektedir. 1960’lı yılların sonuna gelindiğinde emek piyasasında bürokrasileşmenin giderek arttığı ve bu nedenle emek süreçlerinin yönetiminin zorlaştığı ifade edilebilir. Petrol Krizi öncesinde emek piyasalarında yaşanan söz konusu gelişmeler, refah devleti politikalarının miadının dolmak üzere olduğunu işaretlerini vermekteydi. Nitekim Amerikan ekonomisinin artan bütçe açıkları sebebiyle yaşadığı mali problemleri gerekçe göstererek, 1970 yılında doları devalüe etmesi ve 1971 yılında da Bretton Woods Sisteminin en önemli dayanak noktasını oluşturan doların altına çevrilebilirliğine son vermesi üzerine, finansal piyasalarda istikrarsızlıklar baş göstermiştir. Bu duruma bir de 1973 yılında petrol ihracatçısı ülkelerin petrol fiyatlarını hızla yükseltmesi eklenince, finansal piyasalarda yaşanan sıkıntılar, küresel bir ekonomik krize dönüşmüştür. Söz konusu krizle mücadele etmek için gelişmiş ülkelerde liberal arz yanlı politikalar devreye sokulmuştur (Dedecca, 2011: 18-19). Dolayısıyla krizden çıkmak için, refah devletinin öngördüğü reçetelere itibar edilmemesi, klasik reçetelerin yeniden gündeme gelmesine ve refah devletinin gözden düşmesine yol açmıştır.

Petrol Krizi ve stagflasyon olgusu ile birlikte refah devleti uygulamalarından uzaklaşılması ve yanı sıra 1980’li yıllarda yaşanan yoğun küreselleşme eğilimlerinin de desteği ile “arz yanlı neo liberal politikalar”, “Keynesyen talep yanlı politikalar” karşısında güç kazanmaya başlamıştır. Buna göre üretim yapan ve istihdam sağlayan kamu iktisadi teşekkülleri özelleştirilmiş, tüm piyasalarda devlet müdahalesi en aza indirilerek serbestleştirilmeye gidilmiş ve emek gücü serbest piyasa güçleri karşısında savunmasız kalmıştır. Bu durum ise çalışanların piyasaya olan bağımlılıklarının artmasına yol açmıştır. 1980 sonrasında yaşanan bu süreç, refah devleti anlayışının, rekabetçi devlet anlayışı ile değiştirildiğinin somut göstergeleridir (Loşonc, 2006: 410-411). Diğer bir ifadeyle yeniden dağıtımcı devlet anlayışı yerini, piyasa güçlerini harekete geçirici devlet anlayışına bırakmıştır. Çünkü devletin genişlemeci para ve maliye politikaları ile oluşturduğu yüksek büyüme döneminin sonuna gelinmiştir. Söz konusu genişlemeci politikalar bütçe açıklarının olağanüstü boyutlarda genişlemesine, enflasyon oranlarında çok hızlı artışlara, faiz oranlarının yükselmesine, yatırımların durmasına ve işsizlik oranlarının tırmanmasına yol açmıştır. Bu nedenle devlet, üretim ve yatırım gibi temel iktisadi faaliyetlerden çekilerek, ekonomik istikrarı yeniden sağlamak için vergi oranlarını artırmış, kamu harcamalarını azaltmış ve sıkı para politikası izlemiştir. Böylece gelişmiş ülkelerde 1970’li yılların başlarında vergi yükünün

gayri safi milli hasılaya oranı % 40'a çıkmıştır. Ekonomik krizle mücadele için devletin aldığı söz konusu önlemler ve devletin ekonomiyi piyasa güçlerine terk ederek ekonominin küçültülmesi, emek piyasasında da büyük değişimlerin yaşanmasına yol açmıştır. Refah devleti anlayışının egemen olduğu dönemlerde yüksek ücretler, işsizlik yardımları, transfer ödemeleri ve sendikal güvence yoluyla korunan ücretli kesim, Petrol Krizi sonrasında devletin küçülmeye başlamasıyla birlikte piyasa güçleri karşısında korumasız kalmıştır. 1970'li yıllarda işsizlik oranlarının yükselmesi ve sosyal yardımların kısıtlanması, firmaların işçi sınıfı karşısında avantajlı konuma gelmesini sağlamıştır. Firmalar, üretim süreçlerini kendi çıkarları çerçevesinde yeniden düzenlemişler ve ücretleri düşürerek verimliliği artırmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla işçi sınıfının 1970'lerdeki ekonomik durumunun, refah devleti anlayışının egemen olduğu dönemle karşılaştırıldığında oldukça bozulduğu ifade edilebilir (Dedecca, 2011: 19).

Petrol Krizi sonrasında devletçi kapitalizm modelinin iflası, 1980'li yıllardan itibaren küresel kapitalizmin yeni bir aşamaya ulaşmasını sağlamıştır. Bu döneme damgasını vuran kavramlar ise neoliberalizm, küreselleşme, ekonomik entegrasyon, finansal serbestleşme ve özelleştirme olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla önceki dönemin devlet müdahalesini içeren anlayışı, yerini piyasa mekanizmasının müdahale içermeyen anlayışına bırakmıştır. Bu bağlamda özelleştirme yoluyla verimliliğin artırılması için rekabetçi düzenlemelere gidilmiş, küresel ticaret ve sermaye hareketlerinin önündeki tüm kısıtlayıcı engeller kaldırılmış ve tüm piyasalarda devlet müdahalesi asgari düzeye indirilerek fiyat sisteminin arz-talep koşulları çerçevesinde oluşmasına çalışılmıştır. Ancak kamusal regülasyonların ağırlıklı olduğu bir ekonomik yapıdan, kısa süre içinde kontrolsüz ve denetimsiz bir serbestleşmeye geçilmesi, ülkeleri ciddi iktisadi krizlerle karşı karşıya bırakmıştır. 1982 Borç Krizi, 1994 Latin Amerika Krizi, 1997 Asya Krizi, 1998 Rusya Krizi, 2000 Brezilya Krizi, 2000-2001 Türkiye ve 2001 Arjantin Krizleri söz konusu denetimsiz liberalleşme eğilimlerinin ortaya çıkardığı büyük ekonomik krizler arasında ifade edilmektedir. Bu krizlere maruz kalan ülkeler önemli ekonomik ve sosyal sorunlarla karşılaşmışlardır.

1980'li yıllardan itibaren izlenen neoliberal ekonomi politikalarının yol açtığı finansal ve ekonomik krizlerin, çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerde veya SSCB'nin dağılmasından sonra kapitalist sisteme geçme çabası içerisindeki geçiş ekonomilerinde ortaya çıkması, gelişmiş batılı ülkelerin kamuoylarında liberal kapitalist sistemin çok fazla tartışılmasını engellemiştir. Bununla birlikte 2007 yılında ABD finans sisteminde başlayan ve 2008 yılında küresel bir hale dönüşen ekonomik kriz, gelişmiş bir ülkede başlayarak, yine çoğunlukla gelişmiş ülkeleri etkilemesi yönü ile önceki krizlerden oldukça farklıdır. Dolayısıyla etkileri gittikçe yaygınlaşan küresel kriz, liberal kapitalist sistemin tüm yönleriyle eleştirilmesini beraberinde getirmiştir. Diğer bir ifadeyle küresel ekonomik kriz, liberal kapitalist sistemin ve neoliberal politikaların tartışılmaz konumuna gölge düşürmüştür. Zira yaygın bir görüş birliği, son yaşanan küresel ekonomik krizin etkileri ve süresi

bakımından kapitalist sistemin yaşamış olduğu en büyük ekonomik kriz olduğu yönündedir. Dolayısıyla kapitalist sistemin yapısında ciddi düzeltmeler yapılmadığı takdirde, önümüzdeki dönemlerde ekonomik krizlerin nitelik değiştirerek tekrar vuku bulacağı ifade edilebilir. Çalışmanın takip eden kısmında, sosyal piyasa ekonomisine ilginin tekrar artmasına yol açan küresel ekonomik krizin genel çerçevesi ele alınacaktır.

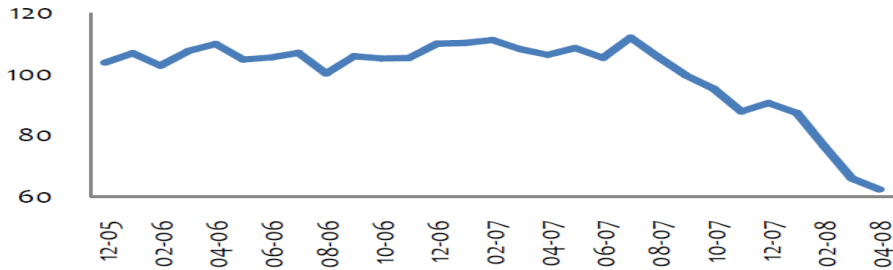
IV. KÜRESEL KAPİTALİZMİN ULAŞTIĞI SON NOKTA: ABD SUBPRİME MORTGAGE KRİZİ

2007 yılının ortalarında ABD’de baş gösteren finansal istikrarsızlık, kısa sürede diğer gelişmiş ülkelere sıçramak suretiyle küresel bir krize dönüşmüştür. Bu krizin yaşanmasının altında yatan en temel sebepler, subprime mortgage kredilerinin geri dönmemesi sonucu bankaların karşılaştığı büyük çaplı zararlar, kredi derecelendirme kuruluşlarının menkul kıymetlerin risklerini hatalı ölçmesi ve düzenleyici/denetleyici kurumların fonksiyonel yapısındaki eksiklikler olarak gösterilebilir (BDDK, 2008: 1-2).

Finansal krizle mücadele etmek için Federal Reserve Bank’ın (FED) aldığı ilk önlem, politika faiz oranlarını düşürmek ve finansal sisteme likidite sağlamaktır. Ancak alınan önlemlerin krizin büyüklüğü karşısında yeterli olmaması, ABD hükümetinin kurtarma paketleri ile devreye girmesine yol açmıştır. Ekonomik istikrarı yeniden sağlamak için alınan önlemlere rağmen piyasalardaki tedirginlik artmaya devam etmiştir. Ekonomide yaşanan ciddi durgunluğa, politika yapıcıya gittikçe artan güven kaybı eklendiğinde, finansal piyasalarda bir fon daralması yaşanmıştır.

Grafik 1, ABD’de 2006-2008 yıllarına ait tüketici güven endeksini (TGE) göstermektedir. Tüketimin ekonomik yapı açısından oldukça önemli bir unsur olarak kabul edildiği ABD için, ekonomik gelişmelerin izlenmesinde TGE öne çıkan bir göstergedir. TGE, Amerikan halkının ekonomiye olan güvenini ve gelecekle ilgili beklentilerinin bir yansıması olarak kabul görmektedir.

Grafik 1: ABD’de Tüketici Güven Endeksi (2006-2008)

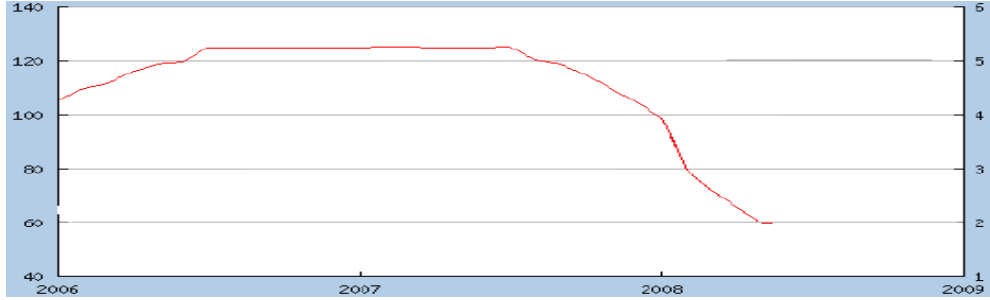

Kaynak: BDDK, “ABD Mortgage Krizi”, BDDK Çalışma Tebliği, Sayı.3, Ağustos-2008, s. 35.

Grafik 1'den izlenebileceği gibi TGE, ABD'de finansal krizin başladığı 2007 yılının Ağustos ayından itibaren hızla azalma trendine girmiştir. Ağustos-2007'de zirve yapan TGE, Mart-2008'de % 60'lar düzeyine düşmüştür. Bu durum ise Amerikan halkının ekonominin geleceğine ilişkin beklentilerinin olumsuzla döndüğünü göstermektedir.

2007 yılının ortalarında ABD emlak piyasalarında başlayıp zaman içinde finansal piyasalara yayılan ve 2008 yılının Eylül ayında aralarında Lehman Brothers gibi çok büyük mali kuruluşların iflasları nedeniyle giderek derinleşen bir küresel kriz ile karşılaşmıştır. Başlangıçta ABD'nin yüksek riskli konut kredileri (subprime mortgage) sisteminden kaynaklanan ve yerel düzeyli olarak görülen sorunlar, kısa sürede dünya finans sisteminin kilitlenmesine yol açmıştır. Böylece dünyanın birçok bölgesinde finansal kurumlar iflas etmiş, batma riskiyle karşılaşmış veya önemli zararlar açıklamak durumunda kalmışlardır. Bu krizi belki de önceki finans krizlerinden ayıran temel nokta ise, temelinde karmaşık ve yüksek hacimli türev ürünlerin yer aldığı ve bu ürünlere bağlı sorunların küreselleşmiş bir dünyada hızla yayılmasıdır. Finansal piyasalardaki problemler kısa süreler içinde reel piyasalara da sıçrayarak, küresel ekonomik büyümede genel bir yavaşlama ve resesyon eğilimi ortaya çıkarmıştır. Finansal piyasalardaki dalgalanmaların önüne geçmek ve reel büyümeyi uyarmak için, merkez bankaları aracılığıyla birçok parasal genişleme tedbiri uygulanmasına rağmen yeterli olmamıştır. Parasal önlemlerin küresel kriz karşısında yetersiz kalmasının iki önemli nedeni vardır. Birincisi küresel krizin daha ilk aşamalarında politika faizlerinin indirilmesi yoluyla para politikası seçeneklerinin kullanılmış olmasıdır. Yani faiz silahının en başta kullanılması, politika faiz indirimleri açısından merkez bankalarının hareket alanını daraltmıştır. İkinci önemli neden ise, finansal kriz dönemlerinde parasal aktarım mekanizmasının zayıflaması ile kısa dönemde beklenen etkiyi gösterememesidir. Bu nedenle finansal krizin derinleştiği dönemlerde likidite hacmini yükseltici para politikaları ile reel büyüklüklerin uyarılma şansının kısa vadede düşük olduğu ifade edilebilir (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009: 67).

FED'in 2006-2008 döneminde uyguladığı faiz oranlarını gösteren Grafik 2 incelendiğinde, finansal krizin başlamasıyla birlikte ABD'de ilk önlem olarak politika faizlerinin düşürülmüş olduğu ve genişlemeci bir para politikası izlendiği gözlenmektedir.

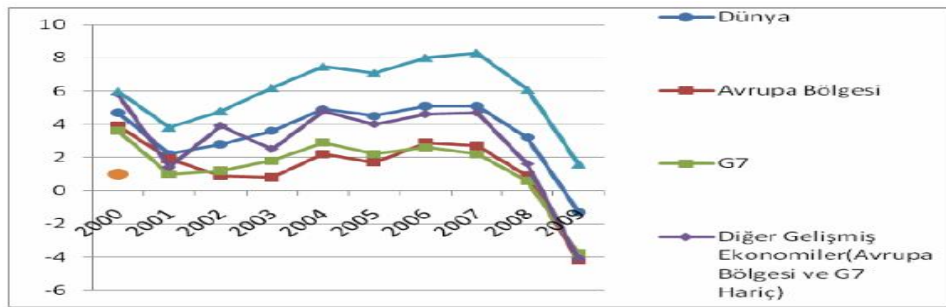
Grafik 2: FED'in Uyguladığı Faiz Oranları (2006-2008)

Kaynak: John B. Taylor, "The Financial Crisis and The Policy Responses: An Empirical Analysis of What Went Wrong", **NBER Working Paper Series**, No.14631, January-2009, p.21.

Grafik 2 incelendiğinde FED'in, politika faiz oranlarını ekonomik krizin başladığı 2007 yılının ortalarına kadar arttırdığı görülmektedir. FED'in faiz oranlarını 2005-2007 döneminde arttırması, finansal kurumların likidite sıkıntısı içine düşmesine yol açmıştır. Bu durum ise finansal krizi önclemiştir. Ancak FED, finansal krizin başlamasıyla birlikte daha önce izlediği yüksek faiz politikasından vazgeçerek, 2007 yılının ikinci yarısından itibaren faiz oranlarını azaltmıştır. Böylece 2006 yılının son çeyreğinde % 5'leri aşan politika faiz oranları, 2008 yılında % 2'lere kadar düşmüştür.

FED'in ve diğer ülke merkez bankalarının almış olduğu parasal önlemler yukarıda değinildiği gibi finansal krizin niteliğinin farklı ve boyutlarının oldukça büyük olması nedeniyle ekonomik istikrarı sağlamakta yeterli olmamıştır. Bu durumu Grafik 3'de gözlemlemek mümkündür.

Grafik 3, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin 2000-2009 yıllarına ait büyüme oranlarını göstermektedir. Grafik 3 incelendiğinde tüm ülkelerin büyüme oranlarının, 2004-2007 döneminde nispeten istikrarlı biçimde artmasına karşılık, 2007'de ABD'de başlayan ekonomik kriz sonrasında hızla azaldığı görülmektedir.

Grafik 3: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Büyüme Oranları (2000-2009)

Kaynak: Serdar Öztürk ve Bekir Gövdere, "Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri", **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt.15, Sayı.1, Yıl.2010, s. 386.

Grafik 3'e göre 2007 yılında ABD'de yaşanmaya başlayan finansal kriz, dünya ekonomisinin ciddi bir durgunluğa girmesine yol açmıştır. Buna göre G7 ülkeleri, Avrupa bölgesi ülkeleri ile diğer gelişmiş ekonomilerde büyüme oranları, 2007 yılından başlamak üzere hızla azalmış ve 2008-2009 döneminde negatif rakamlara ulaşmıştır. Bu veriler yaşanan krizin oldukça ciddi olduğunu ve kısa vadeli parasal/mali tedbirlerle kolaylıkla atlatılamayacağını ifade etmektedir.

Sonuç olarak küresel kapitalizmin yaşadığı bu son ekonomik krizin kapsamının ve derinliğinin farklılığı, krizden çıkmak için kapitalist sistemin kapsamlı bir reforma tâbi tutulması ve yapısal revizyonlardan geçirilmesi gerektiğini akla getirmektedir. Kapitalist sistemin doğasından kaynaklanan problemlerle kalıcı bir şekilde mücadele edilmediği takdirde, günü kurtaran kısa vadeli politikalar, yalnızca ekonomik krizin derinleşmesine hizmet edecektir. Bu bağlamda küresel kapitalizmin 1980'li yıllardan günümüze kadar yaşanan küreselleşme, bilgi işlem teknolojilerindeki ve finansal türev araçlarındaki gelişmeler ile ulaştığı nihai aşamanın yol açtığı temel problemler ciddi biçimde sorgulanmalıdır. Nitekim dünyada söz konusu sorgulamayı sosyal ve siyasal yapısı içinde çok önceden yapan ve liberal finans kapitalizminin yıkıcı etkilerinden görece daha az zararlı çıkan ülkelerde bulunmaktadır. Bu konuda özellikle Kuzey Avrupa ülkeleri, uyguladıkları sosyal piyasa ekonomisi ile oldukça iyi örnek durumundadırlar. İzleyen bölümde ABD, İngiltere, Kanada ve İsveç gibi ülkelerde uygulanan sosyal politikalar incelenecektir. Böylece küresel kriz karşısında sosyal piyasa ekonomisinin, iktisadi krizlere karşı ne ölçüde güvence sağladığı ortaya konmaya çalışılacaktır.

V. LİBERAL KAPİTALİZMDEN SOSYAL PİYASA EKONOMİSİNE GEÇİŞ

Kapitalizm, kişi başına yüksek gelir, fazla çalışma olanağı, yüksek demokrasi standardı gibi avantajlar sağlamanın yanısıra sosyal ve ekonomik alanda birçok yozlaşmayı da beraberinde getirmiştir. Nitekim 1999 yılında Uluslararası Sosyal Araştırma Programı (ISSP)'nin gelişmiş ülkelerde gelir dağılımı farklılıkları üzerine yapmış olduğu kapsamlı bir araştırmadan elde edilen bulgulara göre, gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen milli gelir rakamları oldukça yüksek olmasına rağmen, gelir dağılımında çok ciddi dengesizlikler bulunmaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin boyutları ABD'de % 66, Japonya'da % 69, Avustralya, İsveç ve Kanada'da % 71, Norveç'de % 73, Almanya ve İngiltere'de % 82 ve Fransa'da % 88'dir. Bu durum ise, gelişmiş ülkelerde alt ve orta gelirli sınıflar ile yüksek gelirli sınıflar arasında büyük farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu gelir dağılımı adaletsizlikleri, servetin miras yoluyla aktarımı, şirket birleşmeleri, sermayenin belirli ellerde toplanarak monopolleşmesi yoluyla daha da artmaktadır. Bu faktörler ise, beraberinde gelişmiş ülkelerde suç oranlarının hızla artmasını, gettolaşmayı, ortalama eğitim seviyesinin düşmesini,

toplumsal barışın ve huzurun giderek kaybolmasını, aşırı milliyetçiliği, ekonomik büyümenin yavaşlamasını ve işsizlik oranlarının artmasını getirmektedir (Kenworthy, 2010: 1). Bu sorunların yanısıra kapitalist ekonomilerin 1990'lı yıllarla birlikte sık aralıklarla yaşadığı finansal ve makro ekonomik krizlerin tezahürü olarak küresel düzeyde yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin artması, sosyal piyasa ekonomisi ve refah devleti kavramlarının yeniden yükselişe geçmesine yol açmıştır. Böylece tüm dünyada kapitalist üretim tarzının yol açtığı sorunlar karşısında, sosyal politikalarda bir dönüşümün ve standardizasyonun sağlanmasına ilişkin çeşitli görüşler ortaya atılmıştır (Aspalter, 2003: 1-2).

Toplumların uzun dönemli gelişimi dikkate alındığında gelir seviyesinde artış, sosyal koşullardaki iyileşmeler ve sosyal güvenliğin yaygınlaşması gibi faktörlerin insani gelişmeyi sağlamak açısından önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu faktörler ise, ne tek başına kapitalizm, ne de devletçi bir sistem tarafından gerçekleştirilebilir. Çünkü her iki iktisadi sistemin güçlü yanları olduğu gibi, eksik kaldıkları unsurlar vardır. Örneğin kapitalizm ülke ekonomilerine dinamiklik, yenilik, rekabetçilik ve verimlilik sağlayarak milli geliri arttırmasına rağmen, insani gelişmenin birçok boyutunu sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Kapitalist anlayışın bulunduğu ekonomilerde, kamu hizmetlerinin yetersiz olması durumunda gelir dağılımında adaletsizliğin, sağlık ve eğitim hizmetlerinde aksaklığın, sosyal güvencesiz çalışmada artışın ortaya çıkacağı ileri sürülmektedir. Ancak Kuzey Baltık ülkelerinde olduğu gibi devletin sosyal eşitsizlikleri gidermekte etkin bir rol üstlendiği kapitalizmin farklı uygulamalarında aynı durum sözkonusu değildir. Bu ülkelerde rekabetçi ve dinamik piyasa yapısının yanısıra işgücünün niteliği, sağlığı, eğitimi ve sosyal güvenliği açısından insani gelişmenin daha yüksek bir standartta olduğu gözlenmektedir. Bu durum ise kapitalist ekonomilerde sosyal bir tamamlayıcı olarak devlete ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (Walton, 2010: 1-3). Gerçekten de hem pür kapitalist ekonomilerin, hem de pür sosyalist ekonomilerin üretim ve bölüşüm sorunu açısından arzu edilen sonuçları vermediği aşikârdır. İşte bu noktada, sosyal piyasa ekonomisi bir orta yol arayışı olarak gündeme gelmektedir.

Kapitalist sistemin tamamlayıcısı olarak devlet, ulusal düzeyde beşeri kalkınmaya ve iktisadi gelişmeye katkı sağlamaktadır. Şöyle ki devlet vatandaşlarına vermiş olduğu sosyal fonlar ve finans desteği ile kamu sağlığını korumakta, temel eğitim hizmetlerini gerçekleştirmekte, genel suç eğilimini önlemekte ve özel kesimin ihtiyaç duyduğu kalifiye insan gücünü yetiştirmekte katkı sağlamaktadır. Yine devlet piyasa sistemini regüle etmek, politik hesap verebilirliği geliştirmek, halkın tüm kesimlerinin temsil edildiği demokratik bir siyasi sistem kurarak pozitif dışallık oluşturmak ve pür laissez faire kapitalizminin tek başına gerçekleştiremeyeceği faaliyetleri de üstlenmek suretiyle önemli roller üstlenmektedir (Walton, 2010: 3-4). Dolayısıyla kalıcı bir refah artışının sağlanması, nicel ve nitel göstergelerin hem ekonomik, hem de beşeri anlamda

standardının yükselmesi için piyasa ekonomisi ile kamu ekonomisinin el ele vermesi gerektiği fikri artan biçimde karşılık bulmaktadır.

Temsil sistemi açısından kapitalist demokrasiyi benimsemiş ülkelerin, homojen olduğunu söylemek zordur. Bu duruma kapitalist demokrasiyi uygulayan ABD ve Norveç ekonomileri iyi birer örnektir. İşçilerin gelir dağılımındaki sıralamasına bakıldığında Norveç’li işçilerin gelir dağılımında üst sıralarda, ABD’li işçilerin oldukça alt sıralarda yer aldığı belirtilmektedir. Norveç ve ABD arasında kapitalist üretim tarzının benimsenmesi ve piyasa ekonomisinin kurallarının uygulanması arasında farklılık olmamasına rağmen gelir dağılımı konusundaki farklılığın nedeni olarak Norveç’in sosyal piyasa ekonomisini, ABD’nin ise liberal piyasa ekonomisini uygulaması gösterilmektedir. Sosyal piyasa ekonomisini benimseyen Norveç hükümeti, kamu kaynaklarının büyük bir kısmını geniş kitlelerin lehine olacak biçimde gelirin yeniden dağılımına, muhtaç kimselerin korunmasına, sağlık ve eğitim yatırımlarına, emeklilik ve işsizlik ödemelerine ayırmaktadır. Liberal piyasa ekonomisini benimseyen ABD ise, kamu kaynaklarını çoğunlukla altyapı ve üstyapı harcamalarına, yatırım teşviklerine, bütçe açıklarının finansmanına ve askeri harcamalara ayırmaktadır. Bu durum ise Norveç’de çalışan sınıfın refah düzeyinin, ABD çalışan kesimlere göre daha yüksek olmasına yol açmaktadır. Bu noktada daha ilginç bir tespit, Lüksemburg Maliye Bakanlığı’nın verilerine dayanmaktadır. Buna göre, transfer harcamalarının yoksulluk oranını azaltmaya katkısı liberal ekonomik sistemi uygulayan ABD’de yalnızca % 13 iken, sosyal piyasa ekonomisini ve sosyal demokrasiyi benimsemiş olan İsveç’de aynı oran % 82’dir. Transfer harcamalarının yoksulluk oranlarını azaltmada göstermiş olduğu yüksek oranlı başarı, İsveç’in sosyal piyasa ekonomisine, katılımcı demokrasiye, yoksullukla mücadeleye, sosyal refahın artırılmasına, gelir dağılımında adalet ve toplumun tüm kesimleri arasındaki ekonomik eşitsizliklerin azaltılmasına verdiği önemi göstermektedir (Iversen, 2006: 603-604).

Kanada, OECD ülkeleri arasında son 50 yıl içerisinde sosyal programlara ABD’den sonra en az kaynak ayıran ülkedir. Buna karşılık Kanada’da sosyal güvenlik sistemi ve sağlık hizmetleri oldukça gelişmiştir. Kanada’da kamu kesiminin sunduğu sağlık hizmetleri oldukça niteliklidir ve yanı sıra sistemde çok sayıda özel sağlık ve emeklilik kuruluşları da faaliyette bulunmaktadır. Kanadalılar sağlık sistemlerine oldukça güvenmekte ve Amerikalılardan farklı olarak evrensel sağlık sorunlarının çözümüne de oldukça duyarlı davranmakta ve bu konuda ulusal bütçeden yüksek paylar ayrılmasını da desteklemektedirler (Brodie, 2003: 9-10).

Kanada’da 1966 yılında Federal Hükümet’in işsizlik yardımlarının “*Kanada Yardım Planı (Canada Assistance Plan-CAP)*” çerçevesinde azaltmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda 1950’lerde toplam kamu harcamalarının tam yarısına denk gelen sosyal harcamaların payı, 1980’lerde % 40’a ve 1990’larda % 30’lara gerilemiştir. Sosyal harcamaların, toplam harcamalar içindeki payının düşmesine

karşılık Kanada, 1989 yılında “İstihdam Garantisi Planı”nı uygulamaya koymuştur. Plan’ın ilk uygulama dönemlerinde işsizlerin % 75’ine, 2000’li yıllarda ise yaklaşık olarak % 40’ına iş olanakları sağlanmıştır. Yine 2000 yılında Federal hükümet, işsizlikle mücadele ve sosyal yardım programlarına hazineden 18 Milyar \$’lık bir kaynak aktarmıştır. Bu anlamda Kanada’nın liberal ekonomi temelinde uyguladığı refah devleti politikalarını, “birey temelli veya bireyselleşmiş sosyal politika” olarak tanımlamak mümkündür. Çünkü Kanada’da siyasal sistem halkın yönetime katılımını teşvik etmekte ve devlet ile vatandaş arasında yoğun bir iletişim üzerine temellenmektedir. Bu anlamda Kanada’da uygulanan tüm politikalarda olduğu gibi ekonomi politikaları ve sosyal transfer politikaları da, vergi verenler ile seçmenlerin taleplerine bağlı olarak belirlenmektedir. Dolayısıyla Kanada’da, serbest piyasa ekonomisinin sağladığı rekabet, teknoloji ve verimlilik gibi avantajlardan yararlanılmakta, fakat diğer taraftan da liberal kapitalizmin yol açtığı sorunlar kamu kesiminin sunduğu geniş imkanlarla azaltılmaktadır (Brodie, 2003: 20-23).

Sosyal politikalar açısından ABD’nin durumu ele alındığında, daha liberal bir sosyal refah devleti anlayışına sahip olduğu görülmektedir. ABD’nin liberal sosyal refah devleti anlayışının gerisinde, toplumun ve Federal hükümetlerin serbest piyasa ideolojisi yatmaktadır. Serbest piyasa ideolojisi üzerine temellenen ABD’nin sosyal refah devleti anlayışını oluşturan ilkeler şu şekilde ifade edilebilir: (Scheurell, 2003: 29)

- **Ortak Yardımlaşma Sistemi:** Toplumdaki her birey gücünün yettiği kadar yardıma muhtaç insanların durumunu iyileştirmek için gayret göstermesidir. Gönüllü çalışanlardan oluşan sivil yardım toplulukları, bu duruma örnektir.
- **Pragmatizm:** Sosyal problemlerin çözümü için topluma en az maliyetle en çok faydayı sağlayacak pratik çözümler geliştirilmesidir.
- **Humanitarizm:** İnsanı temel alan ve insanlığın daha iyi bir noktaya ulaşması için hayırseverlik, iyilik gibi erdemli duygu ve düşüncelerle hareket eden ve bağış toplayan sivil toplum örgütlerinin devletçe desteklenmesini içermektedir.
- **Sosyal Mobilite:** Toplumdaki herkesin çalışması ve başarısı karşılığında toplumun üst sınıflarına atlayabilmesidir.
- **İş Ahlakı:** Bir insanın yaşamındaki en önemli unsur olarak iş ahlakını, iş disiplinini, üçüncü kişilerin haklarına saygı duymayı öne çıkarmaktadır.
- **Demokrasi ve Bireysel Haklar:** Demokratik sistem içerisinde herkesin özgürce seçme ve seçilme hakkı bulunmasıdır.
- **Gelişme ve İlerleme Dinamiği:** Teknolojik gelişme ve ilerlemelerin ve bunların günlük hayatta kullanılmasının, birçok sosyal ve ekonomik problemin çözümüne katkı yaptığını ifade etmektedir.

• **Fırsat Eşitliği:** Her Amerikan vatandaşının yasalar karşısında eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğunu; herkesin eğitim, sağlık, çalışma, mülkiyet ve miras hakkının devletin garantisi altında olduğunu ifade etmektedir.

ABD’de Keynesyen refah devleti uygulamalarının yaygın olduğu 1945-1975 döneminde, işsizlik yardımlarında, transfer harcamalarında ve sosyal konut yapımında önemli artışlar yaşanmış, kamu iktisadi teşebbüslerinin reel ekonomideki rolü artmıştır. Ancak ABD’de 1980 yılından itibaren uygulanan “Neo-Liberal Politikalar” sonucunda, serbest piyasa ideolojisi mutlak hakimiyetini ilan etmiş ve böylece ABD’de yeniden 1929 Dünya Krizi öncesinde olduğu gibi serbest piyasa ekonomisinin kuralları işlemiştir. Bu çerçevede, federal hükümetin sosyal yardım programlarına ayırmış olduğu finansal kaynaklarda önemli kesintiler yapılmış; para ve maliye politikalarında ise, alt ve orta sınıflar aleyhine, üst sınıfların lehine düzenlemeler yapılmak suretiyle sosyal devlet anlayışının sınırlarında daralma meydana gelmiştir (Scheurell, 2003: 35-40). Dolayısıyla Keynesyen iktisadın piyasa ekonomisinin başarısızlığı tezi ile gündeme gelmesi ve gittikçe artan kabulü ile birlikte refah devleti anlayışı, 1945-1975 döneminde altın çağını yaşamıştır. 1980 yılları sonrasında ABD’de refah devleti anlayışının yerini Neo-Liberal politikalara bırakması ile birlikte yaşanan ideolojik dönüşüm, sosyal piyasa ekonomisinin de gözden düştüğü yıllar olmuştur.

Avrupa Birliği ülkeleri arasında, sosyal refah devleti anlayışının en gelişmiş olduğu ülke olarak İsveç gösterilebilir. İsveç’de 1991 yılında yaşanan ekonomik kriz, enflasyon, işsizlik ve büyüme oranları olmak üzere tüm makro ekonomik göstergelerde bozulmalara yol açmıştır. Krizin yoksulluk gibi olumsuz sonuçları, İsveç halkının iktidardaki sağ partilere tepki göstermesine yol açmış ve 1994 yılında yapılan seçimlerde sosyal demokratlar iktidarı devralmıştır. 1994 yılında kurulan sosyal demokrat hükümet, ekonomik istikrar için kapsamlı bir reform paketini yürürlüğe sokmuştur. Alınan önlemler neticesinde kişi başına gelir ve gelir dağılımı adaletinde iyileşme olmuştur. Yoksulluğu minimize eden en büyük refah devleti olma özelliğini koruyan İsveç’de sosyal demokratlar 1998 seçimlerinden sonraki tüm seçimleri kaybetmelerine rağmen, iktidarda bulunan muhafazakar sağ partiler İsveç’in geleneksel refah devleti politikalarına sahip çıkmışlardır. Dolayısıyla İsveç’de iktidarlar değişse bile kamu sosyal harcamaları azaltılmamış, işsizlik yardımlarının kapsamı genişletilmiş, ev kadınlarına ve öğrencilere yönelik transfer ödenekleri artırılmış ve kamu çalışanlarının ücretleri ile emekli maaşlarına düzenli zamlar yapılmıştır (Ahn and Olsson-Hort, 2003: 87-91). İsveç’de kapsamlı sosyal refah devleti politikalarının yanı sıra, rekabetçi bir ekonomik yapının oluşmasının destekleyen liberal iktisat politikaları da izlenmiştir. Buna göre İsveç endüstri, ticaret ve yatırım sektörlerinde serbest piyasa ekonomisinin kurallarını benimseyen, buna karşılık geniş toplumsal kesimleri ilgilendiren kamu ekonomisinde ise devletçi politikaları uygulayan bir ülke örneği olmuştur. İsveç’in sosyal refah devleti politikalarının finansmanı da, büyük ölçüde özel kesimin sınai ve ticari faaliyetlerinden sağlanan vergi gelirleri ile sağlanmaktadır. Bu anlamda

İsveç’de devlete biçilen rol, özel firmalardan toplanan kamu gelirlerinin toplumun en korunmaya muhtaç kesimlerine aktarılmasına aracılık etmesidir (Ahn and Olsson-Hort, 2003: 97-108). Dolayısıyla sağ politikaları uygulayan hükümetler dahi, piyasa ekonomisinin zayıf yanlarının ortaya çıkardığı olumsuzlukları minimize etmek için refah devleti politikalarına müracaat etmişlerdir. Diğer bir ifadeyle sosyal piyasa ekonomisini hayata geçirmişlerdir.

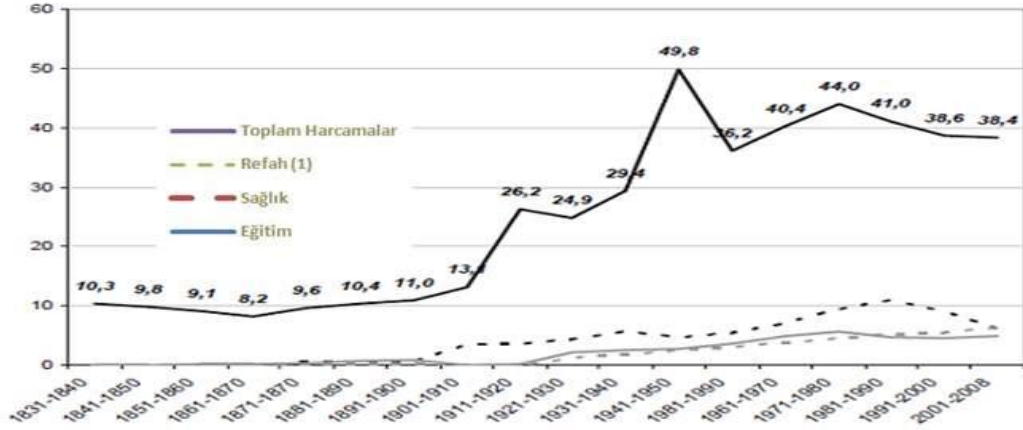
1980 sonrasındaki Neo-liberalleşme olgusu Batı Avrupa’da, ABD’de olduğu gibi refah devleti anlayışında bir gözden düşüşe yol açmamıştır. Diğer bir ifadeyle Batı Avrupa ülkelerinde, 1980 sonrasında da devletin sosyal harcamalarında bir azalma olmamıştır. Bu durum ise, 1980-2000 döneminde yapılan neo liberal reformlardan, refah devletinin fonksiyonlarının zarar görmediğini ortaya koymaktadır. Bu durum şu şekilde ifade edilebilir: (Loşonc, 2006: 412-414)

- 1980-2000 döneminde kamunun sosyal harcamaların GSYİH’ye oranı OECD ülkelerinde % 20’ye, Avrupa Birliği ülkelerinde ise % 25’e yükselmiştir.
- AB ülkelerinde kamunun sosyal harcamaları/GSYİH oranı, 1991-2000 döneminde % 0.9 oranında artış göstermiştir.
- AB ülkelerinde 1995-2000 döneminde sosyal kamu harcamaları içerisinde, emeklilik ve sağlık sistemine yönelik harcamalar artış göstererek %73’e ulaşmıştır.
- AB ülkelerinde sağlık harcamalarının finansmanı ağırlıklı olarak devlet tarafından yapılırken, ABD’de devletin rolü oldukça azdır. ABD özel sağlık sigortası sistemi oldukça gelişmiş olduğundan, sağlık harcamalarının finansmanında devletin rolünde azalma meydana gelmiştir.
- OECD ülkelerinde kamu harcamaları içerisinde eğitim harcamalarının payı, % 91.1’dir. Bu durum ise, OECD ülkelerinde kamu kesiminin eğitim faaliyetlerinde çok büyük bir ağırlığı olduğunu ortaya koymaktadır.

Avrupa Birliğinin önemli bir ülkesi olan İngiltere’nin refah devleti anlayışına bakışı da konu açısından önemlidir. İngiltere’de sosyal piyasa ekonomisine olan ihtiyaç, modern ingiliz partilerinin siyasi olarak katı bir ideolojik tutum sergilemeleri ile ortaya çıkmıştır. Şöyle ki İngiliz politik sisteminde öne çıkan üç kitle partisi de (Muhafazakar Parti, İşçi Partisi ve Liberal Demokrat Parti) neo-liberal politikaları benimseyerek sosyal politikaları dışlamışlardır. Bu üç ideolojik kitle partisi arasındaki tek fark ise, liberal ekonomi politikalarının uygulanma biçimindeki değişikliklerdir. Muhafazakarlar, müşfik bir liberalizmi (compassionate liberalism), İşçi Partisi sempatik liberalizmi (sympathetic liberalism), liberal demokratlar ise toplumun da kabul edebileceği ihtiyatlı bir liberalizmi (prudence liberalism) benimsemişlerdir. Bu nedenle Hutton (1987)’a göre, İngiliz politik yaşamında siyasi eğilimi ne olursa olsun tüm partiler, sosyal piyasa ekonomisine çok amaçlı ve elastik bir fikir olarak bakmaktadırlar (Lakin, 2009: 7-8).

Bu çerçevede Grafik 4’de, İngiltere’de 1830-2008 yılları arasında kamu harcamalarının gayri safi yurt içi hasıla içerisindeki gelişimi gösterilmiştir.

Grafik 4: İngiltere’de Kamu Harcamaları/GSYİH Rasyosunun Gelişimi (1830-2008)

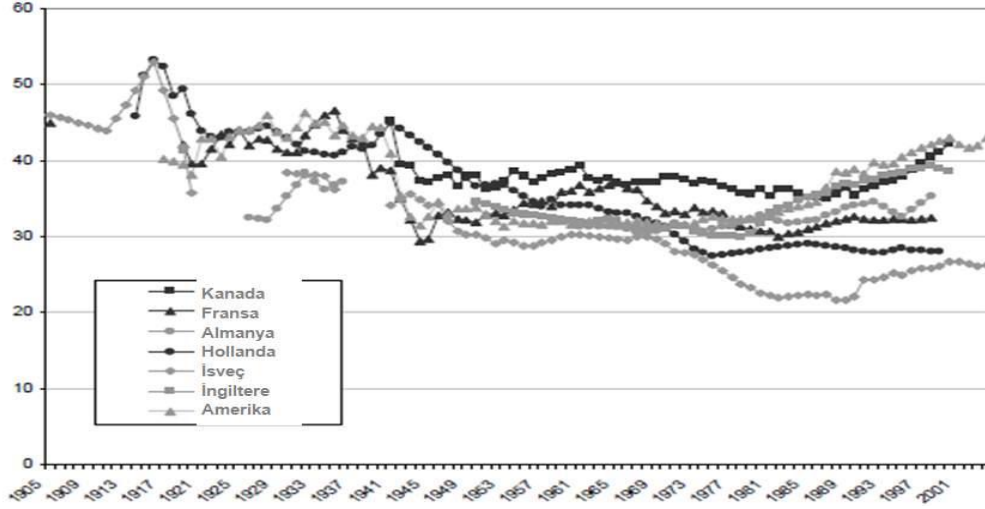

Kaynak: Claudio Salvadori Dedecca, “Capitalist Development and The Recurring Nature of Inequality”, http://actuelmarx.u-paris10.fr/cm6/com/MI6_Eco_Dedecca_Claudio.pdf, Erişim Tarihi: 28.07.2011, p.13.

Grafik 4 incelendiğinde İkinci Dünya Savaşı yıllarında yükseliş trendinin başlamakla birlikte, İngiltere’de toplam kamu harcamalarının GSYİH içerisinde en yüksek paya sahip olduğu dönem, Keynesyen refah devletinin egemen olduğu 1961-1970 dönemidir. Bu dönemde devletin ekonomideki ağırlığının artmasına paralel olarak, kamu harcamaları/GSYİH rasyosu da % 49.8 olarak gerçekleşmiştir. Keynesyen refah devleti anlayışının gözden düştüğü 1970’li yıllarda yaşanan Petrol Krizi ve sonrasında yaşanan küreselleşme olgusu ve neo liberal politikalar, tüm dünyada olduğu gibi İngiltere’de de kamu kesiminin GSYİH içerisindeki payının azalmasına yol açmıştır. Ancak Grafik 4’den izlenebileceği gibi bu azalma liberal politikaların hakim olduğu Keynesyen öncesi döneme geri dönüş şeklinde olmamış, nispeten az bir düşüş yaşanmıştır. Nitekim 2000’li yıllarda bile, İngiltere’de kamu kesiminin milli gelir içindeki payı % 38,4 gibi küçümsenemeyecek bir düzeydedir. Dolayısıyla Avrupa Birliği ülkelerinin Neo-liberal politikalara dönüşü, refah devletini gözden çok düşürmemiştir. ABD ile kıyaslandığında Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan kapitalist sistem, sosyal politikalara ve kamu kesiminin müdahalesine daha yatkın görünmektedir.

Grafik 5, bazı gelişmiş ülkelerde, 1905-2001 yılları arasında toplumun en zengin % 10’luk kesiminin milli gelirden aldığı payı göstermektedir.

Grafik 5: Gelişmiş Ülkelerde Toplumun En Zengin %10'luk Kesiminin Milli Gelirden Aldığı Pay (1905-2001)

Kaynak: Claudio Salvadori Dedecca, "Capitalist Development and The Recurring Nature of Inequality", http://actuelmarx.u-paris10.fr/cm6/com/MI6_Eco_Dedecca_Claudio.pdf, Erişim Tarihi: 28.07.2011, p.14.

Grafik 5'den izlenebileceği gibi kapitalist gelişmenin ilk aşamalarını oluşturan 1929 Krizi öncesindeki dönemde, gelişmiş ülkelerde toplumun en zengin % 10'nun milli gelirden aldığı pay genellikle % 40-%50 bandında kalırken, bazı yıllarda % 50 sınırını bile aşmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında uygulanan Keynesyen refah devleti politikaları neticesinde 1970'li yıllara gelindiğinde, söz konusu zengin kesiminin milli gelirden aldığı pay % 30'un altına düşmüştür. Son 100 yıl içerisinde gelişmiş ülkelerde gelir dağılımının en adil olduğu dönemin, sosyal politikaların en geniş biçimde uygulandığı Keynesyen refah devleti dönemi olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak son bir asırdaki veriler, kapitalizmi ıslah etmek adına en başarılı dönem olarak Keynesyen refah devleti uygulamalarının revaçta olduğu dönemi göstermektedir. Sosyal piyasa ekonomisi üretim meselesinin yanısıra gelirin yeniden bölüşümü meselesine de odaklandığı için bir *üçüncü yol* olma niteliği kazanmıştır.

SONUÇ

Petrol Krizi sonrasında refah devleti anlayışının yerini, 1980'li yıllardan itibaren neo-liberal politikaların alması ile birlikte kamusal regülasyonların ağırlıklı olduğu ekonomik yapıdan, çok kısa sürede kontrolsüz ve denetimsiz bir serbestleşmeye geçilmiştir. Bu durum ise son otuz yıl içinde ülkeleri çok ciddi iktisadi krizlerle karşı karşıya getiren önemli bir neden olarak görülmektedir. Diğer taraftan söz konusu finansal ve ekonomik krizlerin çoğunlukla gelişmekte olan

ülkelerde veya SSCB'nin dağılmasından sonra piyasa ekonomisi sistemine geçmeye çalışan ekonomilerde ortaya çıkması, gelişmiş ülkelerde liberal ekonomik sistemi tartışmaya çok fazla açmamıştır. Buna karşılık 2007 yılında ABD finans sisteminde başlayan ve 2008 yılında küresel hale dönüşen ekonomik kriz, önceki krizlerden farklı olarak gelişmiş bir ülkede başlayarak, yine çoğunlukla gelişmiş ülkeleri etkilemiştir. Dolayısıyla etkileri giderek yaygınlaşan küresel kriz, liberal kapitalist sistemin tüm yönleriyle eleştirilmesini de beraberinde getirmiştir.

Finansal krizle mücadele etmek için başlangıçta Federal Reserve Bank, politika faiz oranlarını düşürmek ve finansal kurumlara likidite sağlamak gibi bir takım önlemler almıştır. Ancak krizin boyutlarının oldukça büyük olduğunun anlaşılmasıyla birlikte Amerikan hükümeti ile hazinesi de devreye girmiş ve çok büyük kurtarma paketleriyle ekonomik istikrarı yeniden sağlamaya çalışmışlardır. Ancak krizden çıkmak için alınan önlemlerin beklenen etkiyi göstermemesi, liberal sistemin kapsamlı bir reforma tâbi tutulması ve yapısal düzeltmelerden geçmesi gerektiği tartışmalarını gündeme getirmiştir. Kuzey Avrupa ülkeleri bu sorgulamayı çok önceden yapmış ve sosyal piyasa ekonomisi uygulamaları sayesinde krizden daha az zararlı çıkmışlardır.

Sosyal piyasa ekonomisi, toplumsal gruplar arasında bir denge gözeten serbest ekonomik düzen olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre sosyal piyasa teorisi, kolektivizmi ve laissez-faire kapitalizmini reddetmekte ve bu iki sistem arasında bir dengenin sağlanması gerektiğini (*üçüncü yol*) ileri sürmektedir. Sosyal piyasa ekonomisi yanlıları, özgür bir toplumda serbestçe işleyen pazar ekonomisinin mutlak bir zorunluluk olduğunu, ancak piyasanın acımasız rekabetiyle baş edemeyen ve işlerini, gelirlerini, servetlerini kaybedenlerin de kendi kaderlerine terk edilmesinin yanlışlığını vurgulamaktadır. Onlara göre devletin görevi, piyasa ekonomisinin işleyişine müdahale etmeden, kapitalist ekonominin yoksullaştırdığı geniş kitleleri sosyal transferler yoluyla korumaktır.

Sosyal piyasa ekonomisi pratiği açısından İsveç ve Norveç iyi iki örnek olarak öne çıkmaktadır. Zira son yaşanan küresel ekonomik krizden makro iktisadi göstergeler açısından diğer AB ülkelerine göre büyük kayıplar yaşamadan çıkmaları, sosyal piyasa ekonomisini benimseyen ülkelerde yaşayan geniş halk kesimlerinin, ekonomik krizler karşısında önemli avantajlar sağladığı yönünde bir kanının oluşmasına yol açmaktadır. Sosyal piyasa ekonomisini uygulayan ülkelerde çalışan sınıflar ile dar gelirli alt ve orta sınıflar, devlet tarafından sosyal ve ekonomik politikalar yoluyla korunmaktadır. Diğer taraftan liberal finans kapitalizmini benimseyen ve küresel ekonomik kriz karşısında savunmasız kalan Yunanistan, İspanya ve İngiltere gibi ülkelerde toplumsal kesimler krizden önemli düzeyde etkilenmektedir. Bu noktada liberal finansal kapitalizme bir alternatif olarak sosyal piyasa ekonomisi görüşü öne çıkmaktadır. Sosyal piyasa ekonomisinin ciddi bir alternatif olarak ortaya çıkmasında iki temel unsur etkili olmuştur: i) ABD menşeli küresel ekonomik kriz karşısında liberal finansal

sistemin savunmasız kalması. ii) Sosyal piyasa ekonomisini uygulayan ülkelerin, küresel krizle mücadele performansının da oldukça iyi olması.

Sonuç olarak bu anlayışta devlet, piyasanın bir alternatifi olarak görülmemektedir. Aksine devlet, piyasanın tamamlayıcı olarak önem kazanmaktadır. Sosyal piyasa ekonomisi bir bakıma, üretim ilişkilerinin piyasa ekonomisinin egemenliğinde gerçekleşmesini; diğer taraftan tüketim ve bölüşüm ilişkilerinde devletin devreye girmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu açıdan günümüzün sosyal devlet anlayışı ile Keynesyen dönemdeki refah devleti politikaları arasında, piyasa ekonomisine bakış açısından önemli bir felsefi fark olduğu ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- AHN, Sang-hoon and Sven E. Olsson-Hort (2003). "The Welfare State in Sweden", **Casa Verde Publishing, A Divison of the Research Center on Societal and Social Policy**, Taiwan, 2003, (pp.87-112).
- ASPALTER, Christian (2003). "Introduction to Welfare Capitalism Around The World", **Casa Verde Publishing, A Divison of the Research Center on Societal and Social Policy**, Taiwan, 2003, (pp.1-8).
- BDDK (2008). "ABD Mortgage Krizi", BDDK Çalışma Tebliği, Sayı.3, Ağustos-2008, (ss.1-106).
- BOCUTOĞLU, Ersan ve Aykut Ekinçi (2009). "Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası", **Maliye Dergisi**, Sayı.156, Ocak-Haziran 2009, (ss.66-82).
- BRODIE, Janine (2003). "The Welfare State in Canada", **Casa Verde Publishing, A Divison of the Research Center on Societal and Social Policy**, Taiwan, 2003, (pp.9-26).
- ÇETİN, Halis (2002). "Liberalizmin Tarihsel Kökenleri", **Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt.3, Sayı.1, 2002, (ss.79-96).
- DEDECCA, Claudio Salvadori (2011). "Capitalist Development and The Recurring Nature of Inequality", http://actuelmarx.u-paris10.fr/cm6/com/MI6_Eco_Dedecca_Claudio.pdf, Erişim Tarihi: 28.07.2011, (pp.1-25).
- IVERSEN, Torben (2006). "Capitalism and Democracy", **(in) Democracy and Capitalism Handbook of Political Science**, New Delhi, March-2006, (pp.601-623).

- KENWORTHY, Lane (2010). **Egalitarian Capitalism – Jobs, Incomes and Growth in Affluent Countries**, New York: Russell Sage Foundation, Erişim Tarihi: 03.12.2010, (pp.1-13).
- LAKIN, Matthew (2009). “David Owen, New Labour and the Social Market Economy: The Renewal of Social Democratic Politics”, **Social Market Foundation (SMF) in London**, May-2009, (pp.3-40).
- LOŠONC, Alpar (2006). “Is There an Opportunity to Establish the Social-Capitalism in the Post Socialist Transition?”, **Panoeconomicus**, Vol.4, 2006, (pp.407-425).
- ÖZTÜRK, Serdar ve Bekir Gövdere (2010). “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt.15, Sayı.1, Yıl.2010, (ss.377-397).
- SCHEURELL, Robert P. (2003). “The Welfare State in the United States”, **Casa Verde Publishing, A Division of the Research Center on Societal and Social Policy**, Taiwan, 2003, (pp.27-44).
- TAYLOR, John B. (2009). “The Financial Crisis and The Policy Responses: An Empirical Analysis of What Went Wrong”, **NBER Working Paper Series**, No.14631, January-2009, (pp.1-30).
- WALTON, Michael (2010). “Capitalism, The State and The Underlying Drivers of Human Development”, **United Nations Development Programme, Human Development Research Paper**, June 2010/09, (pp.1-69).